

protiváhou. Autor nejprve ukazuje, že celá řada klíčových kroků v institucionalizaci sociologie 60. let se odehrála na základě rozhodnutí strany a s jejím posvěcením. Vzápětí však tento pohled koriguje poukazem na to, že sekretariát a další orgány KSČ nebyly v tomto procesu iniciátorem, ale spíše jen reagovaly na spontánní sled událostí, který vycházel od aktérů obnovy československé sociologie. V této souvislosti také Voříšek upozorňuje na nedostatečné materiální a organizační zázemí nově zřizovaných sociologických institucí dokládající živelnou povahu jejího rozvoje a jen částečnou podporu KSČ. Zkoumání vztahu mezi VKFS a nejvyššími stranickými orgány odkrývá značnou loajalitu tohoto akademického sboru vůči politické moci, která ustoupila snaze o autonomii pouze na krátký čas v roce 1968.

V závěru kapitoly 6 Voříšek klade závaznou otázku, kterou převzal od polského sociologa Jerzyho Szackého: sloužili sociologové společnosti, nebo režimu? Autor ukazuje, že sociologové byli velmi vzdáleni tomu, aby sloužili společnosti. Ve svých výzkumných aktivitách se řídili zadáním strany, nebyli ochotni postavit se na stranu veřejnosti v politicky citlivých otázkách a svůj obor nechápali jako nástroj demokratického zapojení společnosti do politického rozhodování. Na stranu druhou však podle autora sociologové 60. let nestáli ani ve službách strany, protože se zjevně dostávali do stále hlubšího konfliktu se stranickou byrokracií, a usilovali o autonomii od politického dohledu. Správná odpověď tedy zní, že sociologové nesloužili ani režimu, ani společnosti, nýbrž sami sobě (s. 275). Voříšek tím nemíní disciplinární, a už vůbec ne osobní prospěch, ale politický zájem reformních sociologů. Jakožto projekt reformních komunistů měla československá sociologie této skupině poskytovat účinné konceptuální a expertní nástroje v boji proti konzervativnímu křídlu KSČ a přispět k nahrazení vlády byrokracie vládou technokratů. Až do svého konce, který přišel

záhy po roce 1968, zůstala spojená s představou marxistické hegemonie.

Tento závěr se jeví jako plně oprávněný, ale také dovoluje nahlédnout za horizont Voříškovy studie. Stejně jako pražské jaro nebylo projektem všech československých občanů, ale především reformních komunistů, byla také marxistická sociologie 60. let záležitostí především určité skupiny sociologů-komunistů. Probuzení, natož emancipace těch ostatních potenciálních sociologů se začínaly stávat možností teprve v době, kdy naděje na skutečně celospolečenskou demokratizaci byly zmařeny spojeneckou invazí. Možná by tedy bylo na místě často používaný termín „obnovění sociologie v 60. letech“ odložit ad acta a raději mluvit o tom, že v 60. letech se zrod nové československé sociologie postupně připravoval, ale nestačilo k němu dojít. Došlo k etablování reformně komunistické marxistické sociologie a ve spojitosti s ním se začal rýsovat i nástup sociologie v podobě srovnatelné s jejími tehdy standardními západními verzemi. Tato standardní sociologie o sobě dávala vědět čím dál početnějšími jednotlivými projevy, ale dál už se nedošlo. Voříškova kniha bravurně analyzuje vzestup a pád reformně komunistické sociologie, dějiny té druhé sociologie, krátké a mnohem méně viditelné v institucionálních dokumentech, teprve budou muset být napsány.

Marek Skovajsa

Lubomír Lupták a kolektiv:
Neoliberalismus a marginalita: studie z českého reálkapitalismu

Brno: Nakladatelství Doplněk 2013, 248 s.

Zvyšující sa záujem o problematiku sociálnej exklúzie a praxe neoliberalného vládnutia sa odráža nielen v dielach zahraničnej, ale čoraz viac aj domácej (slovenskej i českej) proveniencie. Knihou, ktorá si za cieľ stanovila analýzu práve týchto mohut-

ných problematických okruhov, je najnovšia kolektívna monografia pomerne rozsiahleho česko-slovenského autorského kolektívu pod editorským vedením Lubomíra Luptáka. Hoci podstatnú časť autorov a autoriek recenzovanej knihy tvoria reprezentanti Západočeskej univerzity v Plzni, možnosti vlastného tvorivého prejavu sa našli aj zástupcovia Masarykovej univerzity v Brne či Akadémia vied Českej republiky. Ba dokonca v nej objavíme i stať popredného sociológa Loíca Wacquanta, hoci len vo forme do češtiny preloženej štúdie. Tak ako je pestrý autorský kolektív, pestrý je aj charakter vedeckých disciplín zastúpených v monografii i použitých výskumných metód. Dielo bolo poňaté tak, ako sa na tento typ literatúry a výskumného zamerania „patrí“, t.j. interdisciplinárne. Vzájomne sa v ňom dopĺňajú poznatky z politológie, sociológie, filozofie, etnografie a sociálnej antropológie. Prevažne mladým autorom a autorkám, pozostávajúcim najmä z nastupujúcej generácie odborníkov v zmienených oblastiach (z radov univerzitných odborných asistentov a doktorandov), sa podarilo vytvoriť vskutku homogénne a erudovanosťou poznačené dielo. Jeho základom je kombinácia výskumných metód od metateoretickej analýzy cez diskurzívnu analýzu, terénny výskum, zúčastnené pozorovanie až po kvalitatívnu a kvantitatívnu analýzu v počítačovom programe MAXQDA. Táto rôznorodosť využitých metód súčasne s atraktívnou témou tak vytvárajú v našom prostredí výnimočné dielo, ktoré napriek tomu, že je radené do žánru vedeckej a odbornej literatúry, má nepochybne potenciál nadchnúť i čitateľov a čitateľky menej ználych tejto problematiky a pôsobiť na nich natoľko pútavo, aby dokázali celú knihu čítať staby napínavý beletristický kus. Potenciálna čitateľská obec je tak v pozitívnom zmysle slova „rozkročená“ pomerne široko, čo je vzhľadom na možnú čítanosť (a s tým súvisiacu predajnosť a výnosnosť ako charakteristické znaky úspechu v neo-

liberálnom prostredí) tohto diela nepochybne skutočnosťou vzbudzujúcou značné pozitívne očakávania.

Je potrebné oceniť, že hlavnému redaktorovi L. Luptákovi sa podarilo pevne udržať zvolený formát knihy, vďaka čomu dielo nepôsobí len ako nesúrodý konglomerát jednotlivých kapitol pripomínajúci skôr konferenčný zborník. Jeho úvodné slovo dobre vovádza do problematiky a naznačuje, že čitateľ(ka) má pred sebou súbor textov, ktoré zrejme nabúrajú štandardné predstavy o súčasnom vládnutí v liberálnych demokraciách západného typu a spoločnostiach, ktoré ich tvoria. Toto očakávanie sa naplňa hneď po otvorení prvej kapitoly od autorov Petra Krčála a Jiřího Mertla, ktorá ponúka rozsiahlu, hoci zďaleka nie vyčerpávajúcu reflexiu súčasnej sociálnej a politickej teórie, postavenú na dielach reprezentantov frankfurtskej školy kritickej teórie a neomarxizmu, ďalej autorov a autoriek ako Hannah Arendt, Richard Sennett, Wendy Brown, Benjamin Barber, John Rawls, Michel Foucault, Zygmunt Bauman, Jan Keller, Loic Wacquant a ďalších. Veľmi plynulo z prvej kapitoly prechádzame do druhej, autormi ktorej sú Petr Krčál, Vladimír Naxera a Ondřej Stulík, ktorá sa venuje obsahovej analýze programov českých politických strán od 90. rokov dodnes smerom k skupinám obyvateľov, ktorí bývajú neraz označovaní súhrnným a všeobsiahlym termínom „nepriprôsobiví“. Na jej základe identifikovali v českej politike silné prvky dominancie rétoriky penálneho štátu v zmysle entity, ktorá využíva diskurz práce, kombinujúc prax motivácie, dozerania a trestania voči svojim vlastným občanom. O tom, že tento typ štátu vystupuje represívne voči tzv. väčšinovému obyvateľstvu nás vierohodne presvedča Petr Kupka v tretej kapitole, v ktorej sa prostredníctvom použitia komparatívneho prístupu zaoberá výskumom prostredia českého a amerického organizovaného zločinu. Pútavo opisuje distribúciu štátneho finančného kapitálu medzi politicko-ekono-

mické elity, ktoré sa postupne „stávajú dominantnými aktérmi v oblasti politického rozhodovania a presadzujú riadenie štátu na spôsob firmy“ (s. 84). Znepokojivým paradoxom v tejto súvislosti je, že bezpečnostným zložkám štátu ostáva neraz len možnosť nečinne sa tejto distribúcii prizerať, keďže sa formálne deje v súlade s legislatívou, resp. využíva jej medzery. Dlhodobá nemožnosť týchto zložiek postihovať tento typ (legálnej?!) činnosti prináša nevyhnutnú potrebu konštruovať a pomenúvať bezpečnostné hrozby v inom segmente spoločnosti a vystupovať proti nemu represívne.

V pomerne rozsiahlej 4. kapitole jej autorka Petra Burzová prezentuje výsledky svojho niekoľkoročného vedeckého výskumu venovaného premenám vnímania konkrétneho objektu a priestoru v centre Plzne. V spore, aktérmi ktorého boli miestni mestskí zastupitelia, developerská firma, občianski aktivisti a bežní občania Plzne, išlo o kultúrny dom postavený za čias socializmu. Ten sa stal napokon hlavným objektom rozporov, pričom síce časom „padol za obeť“ súkromným podnikateľským záujmom investora, t.j. bol zbúraný, avšak diskusia (či skôr zápas) o podobu urbánne významného a symbolického priestoru ešte nedošla do svojho konca. Jedným zo „vznešených cieľov“ – hoci skôr sekundárnych a nevyjadrených otvorene – totiž bolo s odstránením historickej stavby eliminovať aj miestnu mestskú marginalitu (spravidla bezdomovcov), ktorí sa nedokážu efektívne zapojiť do produkcie statkov ani pozitívne ovplyvňovať sociálnu produkciu v lokalite, v ktorej žijú. Práve otázke bezdomovectva sú venované piata a šiesta kapitola od autorov Petra Vašáta (5. kap.) a Ondřeja Hejnal (6. kap.). Obaja na základe etnografického terénneho výskumu a obsahovej analýzy rečových aktov svojich respondentov poskytujú veľmi plastický (a treba dodať, že dosť znepokojivý) obraz o životnej realite tzv. klientov represie a prístupe zvyšku spoločnosti voči nim.

Veľmi podobné výskumné metódy a rovnako závažné zistenia ponúka v nasledujúcej 7. kapitole Václav Walach, ktorý sa venoval pozorovaniu a analýze žitej skúsenosti osôb vo vylúčených sociálnych komunitách, pre ktorých každodennou realitou a priam patologickou nevyhnutnosťou umožňujúcou „uniknúť z tzv. nudy“ je hra na „výherných“ automatoch, slangovo „matoch“. Jeho zistenia a závery ponúkajú zasvätený pohľad do tohto prostredia, ktoré ostáva bežnej spoločnosti skryté a nepochopiteľné. Walach svojím výskumom odкрýva mechanizmus života, ktorý sa stáva doslova začarovaným kruhom: od pokútneho nadobúdania finančných prostriedkov prostredníctvom výkonu manuálnej práce mimo zákonného rámca, cez tzv. podĎlávání (požičiavanie si prostriedkov od rôznych osôb s úmyslom nikdy ich nevrátiť), až po riešenie otázky, kde minúť takto získané prostriedky, pričom odpoveď na ňu ostáva prakticky vždy rovnaká... Osmá kapitola od L. Wacquanta je reflexiou nad obsahovým vymedzením a históriou pojmu ghetto, pričom táto úvaha predstavuje vhodný vstup pre poslednú, 9. kapitolu od autorov Ľubomíra Luptáka a Michala Růžičku, ktorí zároveň do češtiny preložili predchádzajúcu Wacquantovu stať. Vo svojom texte sa zameriavajú na ekonomické vykorisťovanie rómskej populácie, prejavujúcej sa jednak faktickou i symbolickou exklúziou mimo oblastí života väčšinovej spoločnosti a zároveň exploataciou tejto populácie prostredníctvom neúmernej výšky nájmu vzhľadom na kvalitu ubytovacích kapacít, do ktorých sú jej reprezentanti vytláčaní.

Recenzovaná publikácia a výsledky v nej prezentované, ako už bolo spomenuté, sú typické vysokou odbornou erudovanosťou, využitím širokého spektra výskumných metód, s osobitným postavením tých kvalitatívnych, ako aj pútavosťou štýlu. Dielo nielenže zaplňa obligátnu „medzeru“ v tomto type literatúry českého a slovenského jazykového prostredia, ale pred-

stavuje zároveň významný medzník v skúmaní aktuálne dominantného neoliberálneho spoločenského diskurzu a jeho praktických prejavov. Výsledky v ňom prezentované však nenaznačujú to, čo na prvý pohľad vyplýva z názvu úvodného slova vedúceho autorského kolektívu „Konec neoliberálneho triumfalizmu v Čechách“. Naopak, zdá sa, že tento triumf je už zaistený v spoločnosti pevne zakoreneným *modom* správania sa a prístupu k medziľudským vzťahom. Tie dostali – použijúc významovú skratku – podobu drsného hesla: „Čo (resp. Kto) neprináša ekonomický úžitok, to/ten si nezaslúži existovať“. Na záver možno konštatovať, že kolektívna vedecká monografia *Neoliberalismus a marginalita: studie z českého reálkapitalismu* nepochybne zvyšuje pomyselnú kvalitatívnu latku spoločenskovednej odbornej spisby a osvetľuje závažné skutočnosti aktuálne žitej každodennosti, dokonca aj tie, ktoré ostávajú pred zrakmi „slušných ľudí“ skryté, neraz aj preto, lebo ich sami ani nechcú (nechceme) vidieť či o nich čo i len počuť.

Marián Sekerák

Lukáš Linek, Pat Lyons: Dočasná stabilita? Volební podpora politických stran v české republice v letech 1990–2010
SLON, Praha 2013, 222 s.

Dočasná stabilita, kniha dvou velice plodných autorů a vědeckých pracovníků oddělení Sociologie politiky Sociologického ústavu Akademie věd ČR, která se dostává čtenářům do ruky, přináší unikátní pohled na podobu stranické soutěže v uplynulých 20 letech v ČR, kontinuitu a změny ve volebním chování českého elektorátu a nabízí ucelenou odpověď na otázku, proč čeští voliči hlasují pro konkrétní strany v dlouhodobé perspektivě, na základě dat ze sedmi povolebních dotazníkových šetření. Zároveň otevírá diskusi, zda předkládaná vysvětlení nabourávají parlamentní volby

v roce 2010 a jaký vývoj ve volebním chování lze očekávat.

Úvodní část knihy představuje obecné rysy české politiky, jako je charakter volebního systému, podoba voleb, trendy v podobě poklesu volební účasti, nárůstu politické spokojenosti nebo poklesu důvěry v politické instituce a demokracii obecně. To otvírá prostor pro definici cíle knihy, kterým je analýza volebního chování českých voličů posledních dvou dekad s ohledem na jeho stabilitu, resp. volatilitu. Linek s Lyonsem představují klíčové zdroje stability volebního chování v podobě politizovaných sociálních identit (tzv. konfliktní linie), hodnotové orientace lidí a stranické identifikace (dlouhodobá psychologická vazba se stranou), které následně využívají k vysvětlení volebního chování, stability stranického systému a stability ve vazbách mezi voliči a stranami. Samostatná kapitola je věnována volební volatilitě, protože poskytuje základní pohled na proměnlivost volebního chování a umožňuje typologizovat volby z hlediska změny. Následující kapitoly se již samostatně věnují trendům tzv. vysvětlujících proměnných z pohledu vlivu na volbu strany, tedy stranické identifikaci, ideologické identifikaci na levo-pravé škále a třem sociálně strukturálním determinantám volebního chování – sociální třídě, náboženství a generačním rozdílům. Závěr knihy analyzuje souběžný efekt těchto tří konfliktních linií se zahrnutím jak stranické identifikace, tak pozice na levo-pravé škále.

Největší přínosy knihy vidím v několika momentech. Především se jedná, o svého druhu jedinou publikaci, která se věnuje dlouhodobému vývoji volebního chování. Volební chování je v České republice zkoumáno relativně dlouho a opakovaně (viz např. Matějů, Vlachová, Smith, Kunštát ad.), nicméně většina analýz se zaměřuje na studium jedné voleb. Proto se jak v akademické, tak vědecké sféře obecně pravidelně setkáváme s poměrně silnými výroky o změnách volebního chování a re-